

בענין לשון "אנו" בתפילה ובברכות

עכ"ל, וא"כ לכאורה שייך שפיר לומר גם לשון אנו בתפילות ובברכות.

ב. בנחלת שבעה (שטרות, סימן מ"ה סעיף י'), כתב וז"ל: שאנו. אם דילג השי"ן של שאנו וכתב אנו, הגט כשר, טור (סימן קכ"ו) בשם הרא"ש. ותמיה לי שהרי לעולם צריך לכתוב בגט לשון המבורר טפי, ואם כן למה אין אנו נזהרין לכתוב שאנחנו מונין, דואנו לשון אנינות, מלשון ואנו ואבלו דישעיה (סימן ג' פסוק כ"ו), ואנו הדייגים (שם סימן י"ט פסוק ח'), דכי האי גוונא מדקדקים בברכת המזון, וכמו שכתב הגאון מהר"ן בפירושו ברכת המזון שלו.

ואכן, לפי האחרונים הנ"ל שהביאו כן להלכה גבי ברכת המזון (וחלקם אף לענין עלינו לשבח), צ"ע מדוע אכן כותבים בגט לשון זו, שאינה מבוררת מספיק.

ג. הלא ישנם מקומות נוספים בתפילות ובברכות שאומרים אנו, ולא מצאנו שהעירו בזה שצריך לומר אנחנו, וגם המנהג בזה הוא לומר אנו, ואם סבירא לן כאחרונים הנ"ל, א"כ מהראוי לכאורה לנהוג כן לעולם, ולא רק במקומות שדברו עליהם האחרונים במפורש, וכגון בנוסח הנרות הללו אנו מדליקין, ובברכת המקדש, מה אנו מה חיינו, ולפני וידוי, שאין אנו עזי פנים, וכהנה רבים, שבכל אלו ראוי לכאורה לומר אנחנו ולא אנו, ומדוע לא מצאנו שהעירו האחרונים אלא בב' מקומות אלו בלבד, היינו, בברכה שניה של ברכת המזון ובעלינו לשבח.

וכדי לתרץ ג' קושיות אלו, נקדים ונברר מי תיקן את נוסח ברכה שניה של ברכת המזון, ואת נוסח עלינו לשבח.

בגמרא ברכות (מ"ה ע"ב) איתא: אמר רב נחמן, משה תקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן, יהושע תקן להם ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ, דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים, דוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים

כתב המשנה ברורה (סימן קפ"ז סק"ב, בשם האליה רבה), שבנוסח ברכת המזון יאמר אנחנו מודים לך, ולא אנו, דאנו הוא לשון אנינות, גם בערוך השולחן (שם סעיף ט') כתב, וי"א אנו מודים לך, ויותר טוב לומר לשון אנחנו, דאנו יש בו גם לשון אנינות, כדכתיב וְאָנּוּ וְאָבְלוּ פְתַחֲתֶיהָ [ישעיה ג', כ"ו], וְאָנּוּ הַדְּיָגִים [שם י"ט ח'].

ומקור הדבר הוא בא"ר שם (סק"א), והא"ר כתב כן גם בסימן קל"ב (סק"ג) גבי עלינו לשבח, וז"ל שם: וכתב מטה משה אנו נוהגין לומר ואנחנו כורעים ולא אנו שהוא לשון אנינות, עכ"ל, וזה לשון המטה משה (אות רי"ב): ז"ל התשב"ץ וכשהוא מתפלל עלינו לשבח אומר ואנו כורעים ומשתחווים, ואין אומר אבל אנו כורעים וכו', וי"א ואנחנו ולא אנו שהוא לשון ואנו הדייגים לשון אנינות וכן אנו נוהגים.

ובאמת נזכר הדבר כבר בכלבו (סימן קכ"ב), וז"ל: ואנחנו כורעים גרסינן ולא גרסינן ואנו, כי אין בכל הקריאה רק אני, ובכל מקום ואנו לשון אנינות, כמו ואנו הדייגים.

אך לכאורה קשה ע"ז כמה קושיות.

א. כתב הרד"ק (מכלול דף ק"צ ע"ב) וז"ל: אָנּוּ או נָחְנוּ או אָנוּ, כי נמצא במקרא, אָשֶׁר אנו שְׁלֹחִים אֲתָךְ (ירמיה מ"ב) בכתוב (ר"ל שזה קרי וכתוב, הכתיב הוא אנו, והקרי הוא אָנּוּ), ובמשנה הרגילו בו הרבה, והוא כנוי המדברים בעדם הפועלים או הפועלים בלי זכר הפועל כי כנוי הפועלים עם זכר הפועל אֲתָנוּ עם נו"ן, ונרפה בהתחבר עם הפועלים והשמות.

וא"כ, מדוע כתבו הכלבו, המטה משה, הא"ר, והמ"ב, לומר אנחנו ולא אנו, והרי כתב הרד"ק שבמשנה הרגילו בו הרבה, והלא הברכות הם גם בלשון חכמים, ולא דוקא בלשון מקרא, וכמו שכתב היעב"ץ בהקדמת ספרו לוח ארש, וז"ל: כי גלוי וידוע הוא שחז"ל מתקני התפילות והברכות נשתמשו בתוכם באותו לשון הרגיל אצלם, ועליו אמרו לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד,

עירך, ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש, הטוב והמטיב ביבנה תקנוה כנגד הרוגי ביתר, דאמר רב מתנא אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב, הטוב שלא הסריחו, והמטיב שניתנו לקבורה, ע"כ הגמרא.

ויש להסתפק, מאי קאמר בכל אלו משה תקן יהושע תקן וכו', האם תקנו שצריך לברך ברכות אלו (ומדאורייתא סגי בברכה אחת), או שהברכות הם מדאורייתא, אלא שמדאורייתא בלשון שרוצה אומרה, והם תקנו את נוסח הברכות.

ובהמשך הגמרא שם אמרינן: תנו רבנן, מנין לברכת המזון מן התורה שנאמר (דברים ה' י') ואכלת ושבעת וברכת, זו ברכת הזן, את ה' אלהיך, זו ברכת הזמון, על הארץ, זו ברכת הארץ, הטובה, זו בונה ירושלים, וכן הוא אומר הדר הטוב הזה והלבנון, הטוב והמטיב ביבנה תקנוה, ע"כ, וא"כ ברור שהברכות הם מדאורייתא, אך עדיין יש מקום להסתפק, שאפשר לומר שכוונת הגמרא שמשוה חידוש שמדאורייתא צריך לברך ברכת הזן, ויהושע חידש שמדאורייתא צריך לברך ברכת הארץ (אמנם, קשה לומר כן, כי אם משה לא שנאה יהושע מנין לו), אך את נוסח הברכה, לא תיקנו.

וכתב הרשב"א (ברכות שם) וז"ל: הא דאמרינן משה תקן להם ברכת הזן, יהושע תקן להם ברכת הארץ, וכו', קשה לי, והא קיימא לן בסמוך דברכות אלו מדאורייתא נינהו, ויש לומר דמטבען הוא שטבעו להן, דאי מדאורייתא, אם רצה לאומרה באי זה מטבע שירצה אומרה, ואתו משה, ויהושע, ודוד ושלמה, ותקנו להן מטבע לכל אחת ואחת בזמנה, וכו', דאלמא המטבע הוא שטבעו רבנן, ובודאי דקודם כיבוש הארץ ובנין ירושלים לא היו אומרינן כמטבע שאמרו לאחר כיבוש ובנין, וכמו שאין אנו אומרים כאותו מטבע שתקנו דוד ושלמה שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית והם היו מבקשין להעמיד המלכות ולהעמיד הבית ולהמשיך שלות הארץ, עכ"ל.

וכיו"ב כתב שם המאירי, וז"ל: משה רבינו תקן וכו', יהושע תקן להם ברכת הארץ וכו', ואף על פי שבסמוך למדוה מהמקראות ושכך גזור לומר שהם מן התורה מ"מ הם תקנו להם מטבע אף על פי שאחר חורבן הוצרכו חכמי הדורות לשנות המטבע בקצת דברים בהשבת מלכות בית דוד למקומה וכיוצא בזה, ע"כ.

וכיוצא בזה כתבו ג"כ הרא"ש בברכות (פ"ז סימן כ"ב), והטור (סימן קפ"ח), והרמב"ן, והביאם הב"י (ריש סימן קפ"ז), וכ"כ בפרישה (שם סק"ב), ובדרישה (סי' קפ"ה סק"א).

וא"כ, העולה מהנ"ל, שמשוה תיקן נוסח ברכה ראשונה, יהושע תיקן נוסח ברכה שניה, ודוד ושלמה תקנו נוסח ברכה שלישית, אך הדברים שהוצרכו לשנות אח"כ, שינו חכמי הדורות מהנוסח שתיקנו משה יהושע ודוד ושלמה, אך מה שלא הוצרכו לשנות, השאירו את הנוסח הקדום.

וכעת נברר מי תיקן את נוסח עלינו לשבח, וזה הלשון בתשובת הגאונים שערי תשובה (סימן מ"ג): ושאלתם לענין עירובין וידים, בשלמא שלמה המלך תקן עירובין וידים, יהושע תקן עלינו לשבח, ולא הוא מתקנת רבנן, אלא יהושע תקנו כשנכנסו ישראל לארץ, שיאמרו זה התיקון להבדיל בין משפחות האדמה וגויי הארצות, ושכבר קבלו עליהם אלוה, ועל כך תקן לפני מלך מ"ה הקב"ה שמשתחווים, מה שלא היו משתחווים בחו"ל, אבל עירובין וידים שלמה המלך תקנם, בשלמא נטילת ידים תקן משום סרך תרומה, אלא עירובין היאך תקן שלמה וכי לא היו נוהגין ישראל בהם קודם שלמה, תינה עלינו לשבח תקנת יהושע, שהיו קודם בחו"ל ועכשיו נכנסו לארץ מקום מכוון לנגד כסא הכבוד, והוצרך לתקנו, ודאי כך הוא והענין מורה לכך, וכו'.

ועדיין ניתן לומר שיהושע תיקן רק את עצם ההודאה שלא עשנו כגויי הארצות, ולא תיקן את הנוסח, אך הרוקח בפירושי סידור התפילה כתב וז"ל: עלינו לשבח לאדון הכל כל איש הירא את דבר השם ישימ אל לבו תבונת השכל, וישימ לבו בבשרו ויכוין מאד מאד כשיאמר עלינו לשבח, כי שיר השירים הוא, ויהושע איש האלהים יסדו כשנכנסו לארץ הקדושה, וראה כי חוקות הגוים הבל הם ואלילים תהו בלא יוכלו להציל עובדיהם, התחיל לפרוש כפיו השמימה וכרע על ברכיו באימה, ואמר בקול רם בניגון המשמח הלב לכוין עלינו לשבח. ומפני ענותו הגדולה אשר היה בו, כאשר למד ממשוה ענו מכל האדם אשר יסד מ'זמור ש'יר ליום ה'שבת משה, אך "ליום" מפסיק פן יבינו מי עשאו, כך היה יהושע ענו, ויסד עלינו לשבח בשמו הושע למפרע, עלינו לשבח, שלא שם, ו'אנו כורעים, ה'וא אלהינו. ויסד קנ"ב תיבות מן עלינו עד לעולמי עד תמלוך בכבוד כמנין ב"ן נו"ן, וחסר ו' בנו"ן וכו', על כן יתכוין האדם בכל מאוודו

לשורר לבוראו בזה השיר מפואר ומהודר ומעוטר ומקודש ומרומם, עכ"ל.

ומזה שכתב הרוקח שרמז שמו בראשי תבות, ושתיקן בו קנ"ב תבות, משמע להדיא שתיקן את עצם הנוסח, ולא רק את ההודאה שלא עשנו כגויי הארצות.

ומעתה, אחר שבררנו שיהושע תיקן את נוסח ברכה שניה של ברכת המזון, ואת נוסח עלינו לשבח, מתורצות ג' הקושיות שהקשינו לעיל, שאע"פ שכתב הרד"ק שבלשון משנה הרגילו הרבה במילה אנו, והתפילות הם ג"כ בלשון חז"ל, ולא דוקא בלשון מקרא, עכ"ז, בברכה שניה של ברכת המזון לא שייך לשון חז"ל, שכיון

שיהושע תיקן הנוסח, ודאי תיקנו בלשון מקרא, שלשון חז"ל עדיין לא היה קיים בזמנו, ולכן כתבו האחרונים לומר אנחנו, שאנו הוא לשון אנינות, וכוונתם שבלשון מקרא לא מצאנו מילה זו אלא גבי אנינות, וא"כ לא יתכן שיהושע תיקן בנוסחתו מילה זו.

וכמו"כ מתורצות גם קושיות ב' וג', קושית הנחלת שבעה מתורצת, משום שבלשון חז"ל אנו היא אכן לשון מבוררת, והגט ודאי אינו דוקא בלשון מקרא, וא"א להקשות מידי מברכת המזון, וכדאמרינן, וכן לא קשה מדוע במקומות אחרים לא הזהירו ע"ז, ואומרים לשון זו, משום שאכן בלשון חז"ל אפשר שפיר לומר כן, וכדכתב הרד"ק.

